

10. Restauración (1874–1923)

Política xeral

- **Restauración borbónica:**
  - **Pronunciamento de Sagunto (29 de decembro de 1874):** O xeneral **Martínez Campos** proclama a Afonso XII (fillo de Sabela II) como rei de España. Fin da I República.
  - **Afonso XII (1875–1885):** Apelidado o Pacificador (fin da guerra carlista e da guerra de Cuba).
  - **Rexencia de María Cristina de Habsburgo (1885–1902):** Embarazada á morte de Afonso XII. **Pacto do Pardo (1885):** Cánovas (conservador) e Sagasta (liberal) acordan manter a quenda pacífica e apoiar a rexencia. Nace Afonso XIII (1886).
- **Constitución de 1876:**
  - **Principios:**
    - **Soberanía compartida** (Coroa e Cortes).
    - **Cortes bicamerais:** Congreso (deputados elixidos por sufraxio) e Senado (senadores por dereito propio, vitalicios nomeados polo rei, e electivos polas corporacións e maiores contribuíntes).
    - **Poder executivo** no rei, que nomea e cesa os ministros, sanciona as leis, convoca, suspende e dissolve as Cortes.
    - **Catolicismo de Estado**, pero tolerancia de cultos privados (artigo 11).
    - **Dereitos e liberdades** recollidos, pero remitidos a leis posteriores (de feito, restrinxidos).
  - **Vixencia:** ata 1923 (ditadura de Primo de Rivera), e recuperada en 1924–1930.
- **Turno pacífico:**
  - **Mecanismo:** Alternancia pactada no poder entre **Partido Conservador** (liderado por **Cánovas del Castillo**) e **Partido Liberal Fusionista** (liderado por **Práxedes Mateo Sagasta**).
  - **Funcionamento:**
    - O rei (ou a rexente) nomea presidente de Goberno ao líder do partido que debe turnarse.
    - O novo Goberno dissolve as Cortes e convoca eleccións.
    - O Goberno fabrica a maioría electoral mediante o **encasillado** (distribución previa de escanos), o **pucherazo** (fraude nas urnas) e o **caciquismo** (control local dos votos).
    - A oposición (o outro partido) obtén unha minoría acordada.
  - **Crítica:** **Joaquín Costa** denuncia en Oligarquía e caciquismo (1901–1902). Falsa democracia.
- **Gobernos conservadores:**
  - **Cánovas (1875–1881):** Represión dos carlistas (fin da Terceira Guerra Carlista, 1876). Abolición dos foros vascos (1876). **Concerto Económico** (1878) para as Deputacións vascas.
  - **Silvela (1899–1900):** Rexeneracionismo tímido. Reforma fiscal (García Alix) tras o desastre de 1898.
- **Gobernos liberais:**
  - **Sagasta (1881–1883, 1885–1890, 1897–1899):**
    - **Lei de asociacións** (1887): Legaliza os sindicatos obreiros.
    - **Lei do xurado** (1888).
    - **Código Civil** (1889).

- **Sufraxio universal masculino (1890):** Maiores de 25 anos. Non afectou o control caciquil (a fraude persistiu).
  - **Canalejas (1910-1912)** - aínda que xa no reinado de Afonso XIII, véxase punto 11.
- **Crise colonial de 1898 (“Desastre do 98”):**
  - **Causas:** Insurreccións independentistas en Cuba (Guerra dos Dez Anos, 1868-1878; Grito de Baire, 1895) e Filipinas (Katipunan, 1896). Intervención de EE.UU. (explosión do acorazado Maine no porto da Habana, 15 de febreiro de 1898).
  - **Guerra hispano-estadounidense:**
    - **Batalla de Cavite (Filipinas, 1 de maio de 1898):** A escuadra do comodoro Dewey destrúe a frota española.
    - **Batalla de Santiago de Cuba (3 de xullo de 1898):** A escuadra do almirante Cervera é destruída.
  - **Tratado de París (10 de decembro de 1898):**
    - España **cede Cuba** (proclámase independente, pero baixo protectorado de EE.UU.), **Porto Rico** e **Filipinas** a EE.UU., e a illa de **Guam** (Mariana).
    - España recibe unha **indemnización de 20 millóns de dólares** (só por Filipinas).
    - **Venda das Carolinas e Marianas a Alemaña (1899).**
  - **Consecuencias:**
    - Perda do imperio colonial (só quedan enclaves en África: Sáhara, Ifni, Marrocos).
    - Crise económica e moral. Nacemento do **rexeneracionismo** (Joaquín Costa, Ricardo Macías Picavea).
    - **Xeración do 98:** Intelectuais (Unamuno, Baroja, Azorín, Machado, Valle-Inclán) que reflexionan sobre a decadencia española.
- **Rexeneracionismo:**
  - **Joaquín Costa:** Oligarquía e caciquismo (1901). Defende un “cirurxián de ferro” (ditador temporal) que modernice o país. Lema: “Escola e despensa”.
  - **Ricardo Macías Picavea:** O problema nacional (1899). Crítica da oligarquía e do caciquismo.
  - **Impacto:** Influencia nos gobernos de Maura e Canalejas, e na xeración de 1914.

Cuestión nacional no último terzo do século XIX

- **Catalanismo:**
  - **Renaixença:** Movemento cultural de recuperación da lingua e literatura catalás. **Xogos Florais** (desde 1859).
  - **Centre Català** (1882, **Valentí Almirall**): Primeiro partido catalanista.
  - **Unió Catalanista** (1891): **Bases de Manresa** (1892) - proxecto de autonomía para Cataluña (lingua oficial, Cortes propias, poder executivo rexional).
  - **Lliga de Catalunya** (1887). **Lliga Rexionalista** (1901, **Francesc Cambó** e **Enric Prat de la Riba**).
- **Nacionalismo vasco:**
  - **Sabino Arana Goiri** (1865-1903): Funda o **Partido Nacionalista Vasco (PNV)** en 1895. Lema: “Jaungoikua eta Lagizarra” (Deus e Lei Vella).
  - **Ideas:** Independencia de Euskadi (Álava, Biscaia, Guipúscoa, Navarra, e os territorios franceses). Rexeitamento dos maketos (inmigrantes españois). Defensa do éuscaro, da raza vasca e do catolicismo.

- **Euskaldun Batzokija** (1894) e bandeira **ikurriña** (deseñada por Arana).
- **Galeguismo:**
  - **Rexurdimento** (cultural): **Rosalía de Castro** (Cantares gallegos, 1863; Follas Novas, 1880); **Eduardo Pondal** (poesía épica, Queixumes dos pinos - base do himno galego); **Manuel Curros Enríquez** (Aires da miña terra).
  - **Real Academia Galega** (1906).
  - **Irmandades da Fala** (1916) - xa no século XX (véxase punto 11).
  - **Asemblea Nacionalista de Lugo** (1918): Reclama a autonomía integral de Galicia.

Galiza no contexto político

- **Caciquismo extremo:**
  - **Vicerreinados galegos:** Grandes familias caciquís controlan a política galega:
    - **Partido Conservador:** **Augusto González Besada** (Pontevedra), **Gabino Bugallal** (Ourense).
    - **Partido Liberal:** **Eugenio Montero Ríos** (Santiago), **Manuel García Prieto** (A Coruña), **Raimundo Fernández Villaverde** (tamén conservador, pero con raíces galegas).
  - **Distritos enfeudados:** O cacique controla o voto no seu territorio (ex. Montero Ríos en Santiago, Bugallal en Ourense, Besada en Pontevedra). Os resultados son sempre os mesmos.
  - **Métodos:** Ameazas, compra de votos, falsificación de actas, manipulación do censo. O **catecismo do labrego** de **Frei Marcos da Portela** (pseudónimo de Valentín Lamas Carvajal) denuncia esta situación.
- **Rexionalismo:**
  - **Antolín Faraldo** (xeración de 1846) e o **provincialismo**.
  - **Manuel Murguía** (historiador, defensor do celtismo galego).
  - **Alfredo Brañas** (rexionalismo tradicionalista católico, Bases xerais do rexionalismo, 1892).
  - **Solidariedade Galega** (1907): Alianza de forzas (rexionalistas, republicanos, tradicionalistas) contra o caciquismo.
- **Deputados galegos turnistas:** Fieis ao sistema. Participan no encasillado e obtén actas sen competencia real.

Economía xeral

- **Crise agraria:**
  - **Filoxera** (praga da vide): Destrúe os viñedos de Francia (1870-1880) e chega a España en 1890. En Castela o prezo do viño sobe un 50%, pero en Galicia (Ribeiro) a devastación é total.
  - **Proteccionismo:** **Tarifa Cánovas** (1882, 1890) - aranceis altos para protexer o trigo castelán, o téxtil catalán e a siderurxia vasca.
- **Industrialización desigual:**
  - **Cataluña:** Téxtil (30.000 teares en 1900). **Barcelona** como "Manchester español".
  - **País Vasco:** Siderurxia. **Altos Hornos de Vizcaya** (1902). Minería de ferro (Somorrostro).
  - **Banca:** **Banco de Bilbao** (1857), **Banco de Vizcaya** (1901), **Banco Español de Crédito** (1856). 50 sucursais en 1900.
  - **Ferrocarrís:** 15.000 km en 1920 (trazado radial). En Galicia, atraso notable.
- **Crise de 1898:**

- Quebra de **60 bancos** e empresas.
- Débeda pública: **13.000 millóns de pesetas**.
- **Estabilización de García Alix (1899)**: Reforma fiscal, creación do **Banco de España** como banco estatal (monopolio de emisión).
- **Proteccionismo de Maura (1907)**: Aranceis altos para a industria pesada (siderurxia, construción naval).

Galiza no contexto económico

- **Crise agraria pola filoxera**:
  - A **praga** devasta o **80% dos viñedos do Ribeiro** (Ourense) na década de 1890. Ruína de moitos pequenos propietarios.
  - **Emigración masiva** (ver abaixo).
- **Emigración récord**:
  - **1880-1930**: **1 millón de galegos** emigran a América (Cuba, Arxentina, Uruguai, Brasil). Destino principal: **A Habana** e **Buenos Aires**.
  - **Remesas**: **300 millóns de pesetas** anuais (nos anos 1910-1920). Sosteen a economía familiar e permiten redimir foros.
  - **Indianos**: Emigrantes que volven ricos, constrúen pazos, escolas e promoven o rexionalismo.
- **Industria conserveira**:
  - **Vigo** convértese na "capital do atún". Fábricas: **Massó, Alfageme, Curbera, Barreras, Alonso**.
  - Emprego feminino masivo (misteiras). Primeiras folgas e sindicatos femininos.
- **Ferrocarril**:
  - **Transcantábrico (1917)**: Liña Ferrol - Xixón - Santander - Bilbao. **Incompleto** en Galicia (non se chega a conectar coa Meseta ata 1950).

Sociedade xeral

- **Movemento obreiro**:
  - **PSOE (1879, Pablo Iglesias)**. **UGT (1888)**. Primeiro deputado obreiro: **Pablo Iglesias (1910)**.
  - **CNT (1910, Barcelona)**: Anarquista. **700.000 afiliados en 1919**.
  - **Anarquismo andaluz: Pistoleirismo** en Barcelona (1919-1922, loita entre anarquistas e Sindicatos Libres -católicos patronais-, 300 asasinatos).
  - **Partido Comunista de España (1921)** (escisión do PSOE, influencia da revolución bolxevique).
- **Nacionalismos** (xerais) - xa vistos.
- **Educación**:
  - **Lei de 1902**: Obrigatoriedade da primaria ata os 10 anos (aplicación limitada).
  - **Lei de 1910**: Creación do Ministerio de Instrución Pública. **Escolarización do 60%** dos nenos en 1920.
- **Mentalidades**:
  - **Rexeneracionismo frustrado** (Costa, Macías Picavea).
  - **Manuel Azaña**: A actual ditadura (crítica da Restauración).
  - **Elites desenganadas**: Aparecen os movementos autoritarios (Maurismo, despois Primo de Rivera).

Galiza no contexto social

- **Caciquismo clientelar:**
  - Os caciques controlan o **95% do voto rural**. Os **xornaleiros da Terra Chá** (Lugo) e os **foreiros** están sometidos a eles.
  - **Denuncia literaria: Eduardo Pondal, Rosalía de Castro e Valentín Lamas Carvajal.**
- **Emigración desesperada:**
  - “Galego” convértese en sinónimo de emigrante en Cuba e Arxentina.
  - As **remesas** permiten a **redención de foros** (compra da propiedade da terra por parte dos campesiños) a partir de 1926.
- **Rexionalismo cultural:**
  - **Rexurdimento:** As **Irmandades da Fala** (1916) teñen un carácter inicialmente cultural, pero derivan cara ao nacionalismo político.
  - **Xogos Florais** da Coruña (1922).
- **Obreiros de Ferrol:**
  - **CNT** ten presenza nos estaleiros (folgas de 1916, 1920).
  - **Solidaridad Obrera** (periódico).
- **Mulleres:** As **misteiras** (conserveiras) e as **mariscadoras** son xornaleiras sen dereitos, pero comezan a organizarse.

Problema en Galiza (táboa completada)

Problema en Galiza	Causa	Consecuencia
Caciquismo rural	Desamortización (Madoz) que non altera os foros; permanencia do nobiliario	Control total do voto (95% rural manipulado). Deputados turnistas sen oposición real.
Emigración masiva	Filoxera (destrúe o viñado), atraso industrial	Remesas que sosteñen a economía (300 millóns de pesetas anuais). Perda de poboación activa.
Industrialización nula	Ausencia de capital (os beneficios van a Cataluña, País Vasco, Madrid), falta de carbón	Dependencia do sector primario. Non se crea unha burguesía industrial galega.

Cultura xeral

- **Xeración do 98:**
  - **Miguel de Unamuno:** Do sentimento trágico da vida (1913), A agonía do cristianismo.
  - **Pío Baroja:** Triloquías (A busca, O árbol da ciencia).
  - **José Martínez Ruiz (Azorín):** A vontade.
  - **Ramiro de Maeztu:** Hacia otra España.
  - **Antonio Machado:** Campos de Castela (1912), Soledades.
  - **Ramón María del Valle-Inclán:** Sonatas, Tirano Banderas (esperpento).

- **Xeración de 1914 (ou Novecentismo):**
  - **José Ortega y Gasset:** Meditacións do Quixote (1914), España invertebrada (1922). Fundador do diario El Sol (1917).
  - **Xunta para Ampliación de Estudos (JAE, 1907):** Bolsas para estudar no estranxeiro. **Residencia de Estudiantes** (1910).
- **Pintura:**
  - **Ignacio Zuloaga** (temas castizos e tráxicos).
  - **Joaquín Sorolla** (luminismo, escenas mediterráneas).
  - **Modernismo catalán: Antoni Gaudí** (Sagrada Familia, Park Güell).

Galiza no contexto cultural

- **Rexurdimento (plenitude):**
  - **Rosalía de Castro** (1863, 1880) – a poeta nacional galega.
  - **Manuel Curros Enríquez** – Aires da miña terra (1880), O divino sainete.
  - **Eduardo Pondal** – Queixumes dos pinos (1886).
- **Institucións:**
  - **Real Academia Galega** (1906): Normalización da lingua.
  - **Filial da Institución Libre de Enseñanza na Coruña** (1910s).
  - **Seminario de Estudos Galegos** (1923) – investigadores (Risco, Otero Pedrayo, Cuevillas).
- **Teatro galego:**
  - **Ramón Cabanillas** (dramaturgo).
  - **Eduardo Blanco Amor** (teatro e narrativa).
  - **Grupo “Os Eilen”** (teatro en galego na Coruña).